

Tineke Bogaerts

Nederlanders in Nagasaki

Bespreking van:



24

Willem van Gulik,

'Nederlanders in Nagasaki -

Japanse prenten uit de

19de eeuw'

(Uitgeverij Stichting Terra

Incognita, Amsterdam 1998)

160 blz., prijs f58,50 en f6,-
verzendskosten.

Te bestellen bij Terra

Incognita, Postbus 3258,

1001 AB Amsterdam.

Tel/fax 035-6835591.

Eindexamenonderwerp voor 1999 en 2000 is het niet geworden: de relatie Japan/Nederland gedurende de afgelopen vierhonderd jaar. Een eindexamenonderwerp hoeft niet te sporen met de thema's waar herdenkend Nederland zich op stort. En dat is een voordeel. Leraren zijn de laatste jaren wel goed bedeeft met een stroom interessante katernen, readers, bronnenbundels, tentoonstellingen en audiovisuele projecten van allerlei soort rondom 'het nieuwe onderwerp'.

Maar er bestaat nog een tweede materiaalstroom van 'producten' die overblijven van herdenkingen. Juist de grotere nationale manifestaties leveren een keur aan publicaties, ook speciaal op het onderwijs toegesneden, en ander materiaal, waarmee een speciaal thema in elkaar gezet kan worden. Denk maar aan de ophef rond Peter de Grote, de vele manifestaties in het kader van de herdenking van de Vrede van Munster en recent de activiteiten rond het thema Honderd Jaar Tentoonstelling Vrouw en Arbeid.

Vierhonderd jaar geleden

'Kapitein Jacob Quakernaek slaakt een zucht van verlichting als op 19 april 1600 aan zijn hachelijke avontuur van bijna twee jaren alsnog een einde komt. Met nog maar een handjevol ellendig uitgeputte overlevenden ligt hij met zijn schip de Liefde voor de Japanse kust. Het doel van de reis is bereikt, maar tegen welke prijs! Met verbittering denkt hij terug aan de 27ste juni van het jaar 1598, toen hij met een trotse vloot van vijf schepen de haven van Rotterdam uitvoer en koers zette naar de Oost. De tocht was uitgelopen op een nachtmerrie vol rampspoed en ontberingen. Even

droomt hij weg: hoe vaak heeft hij zich niet verheugd op de eervolle terugkeer in patria. De schouderklopjes van de bewindhebbers bij het zien van de glanzende stoffen en het fraaie porselein. Het uitladen van het schip, waaraan geen einde lijkt te komen. Quakernaek knippert even met zijn ogen. Dit is geen fantasie. Zijn schip wordt leeggehaald. Met lede ogen moet hij toezien hoe krallen, kettingen, spiegels, brillen, wapens, rollen stof en geldstukken door de Japanners worden meegenomen ...'

Met dit citaat begint het eerste hoofdstuk van *Nederlanders in Nagasaki - Japanse prenten uit de 19de eeuw* van de Leidse hoogleraar in de Kunstgeschiedenis en Materiële Cultuurstudie van Oost-Azië, Willem van Gulik.

Met de mannen van de Liefde, die bij aankomst in Japan nog in leven waren, is het toch nog goed gekomen. Toen de Japanse autoriteiten na verloop van tijd arriveerden, was het plunderen snel afgelopen. De zieken werden verzorgd en het schip onder bewaking gesteld. In kort bestek gaat de auteur in op de achtergronden van deze eerste expeditie, de politieke toestand in Japan, het verdwijnen van de andere Westerlingen en de vestiging van de Hollandse handelspost op het eilandje Deshima in de baai van Nagasaki, die ruim tweehonderdvijftig jaar het enige contact zou verzorgen tussen Japan en het Westen.

De houtsneden

Het zwaartepunt van dit platenboek ligt op de gekleurde houtsneden, die vanaf circa 1750 in en rond Nagasaki werden gemaakt en waarop de Hollanders centraal staan. Het is de



Het Opperhoofd van Deshima met zijn ambtenaren aan tafel. De Japanners verbaasden zich over de vreemde gerechten en het merkwaardig uitzienende eetgerei. (Uit: 'Nederlanders in Nagasaki').

uiterst fraaie catalogus bij de tentoonstelling die tot 1 november j.l. in het Maritiem Museum Prins Hendrik in Rotterdam te zien was. Het boek werd pas later gepresenteerd en de tekst is zowel in het Engels als in het Nederlands afgedrukt. De expositie zal ook wel in andere musea te zien zijn.

Houtsneden werden in Japan wel meer gemaakt, Edo was een beroemd centrum, waar prenten te koop waren met typisch Japanse thema's voor rijke burgers. Toen in de loop van de achttiende eeuw de politiek van de Japanse overheid wat soepeler werd tegenover de Hollanders en er meer contact kwam, werd het mogelijk dat kunstenaars ook die 'roodharige barbaren' en hun schepen portretteerden. Hun prenten werden in Nagasaki uitgegeven en als souvenir verkocht aan nieuwsgierige Japanners. Van Gulik geeft uitgebreide informatie over de Japanse kunstenaars en uitgevers.

Thema's

De waarheidsgetrouwheid van de prenten moet met een stevig korreltje zout genomen worden. Erg veel gelegenheid om de buitenlanders 'in het echt' te zien was er nog steeds niet. De Hollanders werden dan ook nogal stereotiep afgebeeld. En niet alle zaken waren de Japanse kunstenaars bekend.

De afgedrukte prenten zijn geordend in thema's: er zijn houtsneden die betrekking hebben op Nagasaki en Deshima, op het dagelijks leven in de handelspost, er zijn scheepsprenten, prenten over de jaarlijkse hofreis en afbeeldingen die dateren van na de openstelling van Japan.

Ieder thema krijgt een uitgebreide inleiding. De prenten zelf hebben een bijschrift waarin staat wat van de afbeelding interessant is; de vorken bijvoorbeeld, die lijken op tuinharkjes. Klaarblijkelijk was het niet precies bekend wat Hollanders daarmee geacht werden te doen.

De factorij, schepen in baaien, mannen met Goudse pijpen en hondjes, geschenken voor de shogun, het opperhoofd van Decima aan tafel ... van alles is in het boek te zien.

Opzien bij de Japanners baarde Titia Cock Blomhoff, die in 1817 arriveerde met haar man, het nieuwe opperhoofd van Deshima, haar zoontje Johannes, diens kindermeid en een Javaans dienstertje. Het verblijf van Hollandse vrouwen in de handelspost was verboden, maar voor mevrouw Blomhoff werd, vermoedelijk wegens ziekte, een uitzondering gemaakt. Zij vertrok met haar gezelschap pas na vijf maanden. De houtsnijders grepen hun kans. Er zijn heel wat prenten gemaakt met de dames erop.

Vanaf 1860 worden, behalve de handel en wandel van de Hollanders, ook Amerikanen, Britten, Russen en Fransen onderwerp van de houtsneden voor nieuwsgierige Japanners.

Ten slotte

Nederlanders in Nagasaki is op de eerste plaats een mooi prentenboek, met platen waar je meer op ziet naarmate je langer kijkt. De bijbehorende

voornamelijk historische uiteenzettingen zijn heel informatief en bieden de mogelijkheid de prenten goed te plaatsen. Het gaat hier om houtsneden in de Japanse traditie, waarmee op een populaire schematische manier wordt geïnformeerd over vreemdelingen. Ze vormen de tegenhanger van de Hollandse kijk op Japanners in de achttiende en negentiende eeuw. Een goed begin van de Japan-hausse in de komende twee jaar.

Een bibliografie met oude en nieuwe titels betreffende de ontmoetingen tussen Japanners en Hollanders sluit het boek af.



Kapitein H.H.F. Coops met twee maniniers (Uit: 'Nederlanders in Nagasaki').